

ними законами тої планети, на якій ми зараз журимося.
Сонечко пригрівало.
Я ще ніжніше притулювся до білогороді березки і почув, як на мое лице почали капати її сльози.

3.

Кинув лопату, зняв бриль і ліг на землю.
Сонце. Прозелень. Жайворон.
Яка міць в тілі!
Який спокій в душі!
Подаль парубок ходить за плугом.
— Гей—гей, воли!—чується одного.
— Цабе, цабе, сірий!
Повагом сунуться воли од межі до межі і рівними смугами стелиться за ними сирий, родючий чорнозем.
Нудно становиться парубкові: коли ще той вечір, а до вечора не побачить...
І він раптом починає дужим, молодим голосом:

САНДРО КАСЬЯНЮК.

К р о к и п е р ш і .

Он-он'о манячить у далекім, далекім майбутті, як машина звільняє від праці людину; як замість «живої робочої сили» стає механічний труд, де людина тільки вказівник, тільки керувальщик.

Несвідомо, навіпацьки йде чоловік у безвість досконалости.

Шука одного, а друге знаходить. Не тямить, обманує, нюха... спить.

Але вже станув він на певний ґрунт! Він тямить, що робить. Тямить!

Він знає, що коли будеш поводитись так, то буде отак; а коли не так, то буде он-як. Знає! все знає.

Ґрунт під ногами чудесний. Людина стоїть на певнім шляху.

На дійснім шляху досконалости.

Слава-ж людській творчости.

І вперто повторимо: «слава!».

Дивовижні пісні навівались колись мені дивними снами. Отим жадібним прагненню дум до могутньої вільної волі... Але справжньої волі, про яку тут ще мало що знають.

Жвавим метеликом, легким, веселим, день до того носилась та пісня по тверді небесній і знаходила, врешті, мене.

Молодим я ще був і життя мене вабило пильно в необмежену даль необсяжно простірного неба.

Там і волю зустріти жадав. Але волю по свої уяві.

Не окреслену, роблену, штучну, але справжню... але справжню-ж, дійсную волю! Волю вільну, у вільних краях, в необмежено вільних просторах.

Розумовим очам відкривалось туди якесь поле не міряне. Вільнее поле простору безмежного; за для здійснення всякого «хочу».

Там я зірками гратися-б міг; з сонця й місяця-б возик робив і по небові-б ним торохтів, скільки схочу.

Ото забавка гарна!

У свідомстві самотність отак-то мене научала; сонце й місяця в цяцьку мені віддаючи. Зорі—грудочки глики ясні: я-б наслював їх на шмагалку і пускав би в просторінь безкрайну, рад-любуючись тим, як весело летять вони в смугі вогненній.

Котилися вози з гори

та в долині стали...

— А гей, гей, волики!—

Любилися, кохалися,

тепер перестали.

А я лежу і думаю:

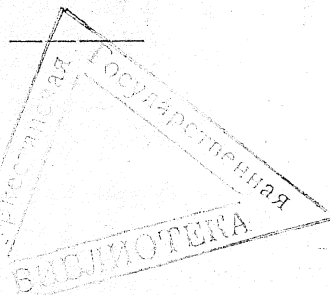
— Друже мій милий! Які безодні кинули між нами релігія, мораль, культура... А от зараз ми рівні і рідні з тобою, як дві квітки на одній стеблінці.

І річ зовсім не в тім, що в мене, як і в тебе, порепані, мозоляві руки.

Ні, ріднить нас те вічне, що тільки прикрашується різними культурними надбудовами і що зараз з такою космічною силою проходить під нами, над нами, через нас:

От сей творящий весняний день!

Через де який час піднімаюся, надіваю бриль і дужим розмахом загаяю лопату в землю, насичену родючою весняною силою.

Зіпсував-бим той місяць для свої потіхи і зі сонця зробив-би собі коліщатко.....!

Так марілося в мізках дитячих давно десь!... давно та давно! віки цілі назад, а то може і більше.

Так це хлопець марів ще тоді, як кормився оброком. В пана краденим, кінським оброком; що для мене тимчасом, було ласощами...

(Крала мати моя в панських коней обрік, бо пан татові їдла на нас, бахурів, не давав, і з оброку того кукурузяну дерть висівала, та нам кашу варила, щоб від здоху голодних діток своїх захистити).

Так от: гратись хотів я зірками і бажав собі місяця в возик...

(З Ісакова-ж шкуру-б здер і по здертому-б місяці оброком посипав, аби знав він, як, навіть і то за для нас боронити!)

І під впливом продовження пісні....

А продовження те навідалося вже гуркотаним життя по нерівнім шляху боротьби за хотіння.

Вона, пісня, пісня-казка, пісня-блискавка часто мигтіла в очах розуму мого, і в уяві лишала неясні сліди пам'ятання.

Я підріс: на свій хліб перейшов, став по світі блукати, шукаючи здійснення мрій золотих, та волі просторів безкраїх, де не було-б: «зась!», чи «нельзя», чи «не можна!», а—все можна, все дозволено, вільно, доступно. І туди я пішов, де жадав це знайти.

Ні ліса ні стени не спинили мене у просторах своїх, найпросторнішим здалося море.

Окіян мене вабив простором, бо був неба відбитком в безпосереднім, доступному блиску.

Закохавшись в нім, я довіривсь йому і впірнав в його куцім просторі, що, тим часом, був досить для кудого-ж мого бажання.

Але все-ж таки міг він дати вже змогу мені від життя відійти далекіше і дивитись на нього відтак, зоддаля.

Зоддаля я життя розглядав і цей світ у цілім його складі міг бачить.

І де що, те що бачив, іду оце всім розказати.

I.

Принада в будучинь.

..... тремтіння збентежених прав, обурення мосці велишної та плаксиве скімління над вмерлим...

Ет! докучлива річ розбиратись в буденних дрібницях життя. Часами від цього аж нудить.

Краще зроблю, коли, ось, засну де небудь, у спокійнім кутку, бо хоч ві сні не бачу обмежень всіляких. І такий, сам собі, я здаюся свobodним. Аж страх!

А мені тим свobodним так хотілося-б бути насправді...

Та життя не пускає! за погу привяже тебе, на мотузку, як ото поросля навіжене! Як погапо це! Ну та давай вже й за шию. Ошійника вчепить... Або ні! делікатно отак: поясок такий дасть.

З кільцем той поясок, щоб мотузку чіпляти та все щоб не бути свobodним.

Я не люблю мотузку! Утечу як найдалше!

Деся за місто! в село! аж за цвинтар сільський: геть у поле, в діброву!

О!... В діброву сховаюсь! тай там пролежу скільки хоч, без шпигунського зору над своїм хотінням...

А в діброві був дуб знаменитий... Його чуб аж у хмарах стремів. І як любо було, крізь той чуб, той дубовий, у хмари дивитись. Дивитись туди десь у небо; бо так глибина його яскравіше здавалась.

І глибоке-ж те небо! Ото... безконечне.

По під хмарами шуліка літа. Чуть-чуть видно. Як крапка.

Але-ж ні! їх там два... ба аж три! Еее!... п'ять, шість... кільканайцять!

Щасливі птиці!

Для них вільно аж в хмарах літати. Ім ніхто не боронить, а для мене, то й ось, під дубом отсим, полежати не можна. Бо-ж це панське майно. Весь цей гай, ця діброва, геть всеєнське це—панське!

І я приклади знаю, що й старших од мене, в літах і по службі, нагаєм був лісничій по снінці, за те, що у лісі застав, як пішли на проходку.

Але я то вже спритний: і лісничого завжди обмену тому от і можу, лежучи під дубом, ловить шулік у повітрі.

Хитре птаство! Диви! вони граються там! Аж під хмарами там. Виграють, наче діти.

Мене-ж туди щось не пускає тай годі. Ото-б полетіти!

Ось склав крила один... і як куля полетів у низ...

Пааад!—падееее... ось! зовсім уже низько.

Але: шасть! і знов крила розпав і понісеся уверх, наче хтось мотузкою потягнув його звідти, із хмари.

Хоч-би тобі ворухнувся як небудь! А ні дриг!

Дивні! дивні пташки! Але-ж їх вигранки?... От!

Ех! чом я так не годеи?

О! і другий полетів униз... а товариш його...—та за... ним... та його доганяє...

Тільки цей вже одразу, он, крила розпав і понісеся уверх загинаючи колесо, круга. І товариш за ним; понід него пірна. Цей вже гне поверечного круга.

Ковіньки загинають в повітрі: то той, то другий з них; а де которий то аж рога баранього креслить тай годі. Шалений!

От я вже геть усіх запримітив. І бачу, що всі вони грають... граються так. То спускаються в низ, то підносяться вгору. Це як раз, наче гойдалки там, по під хмарами, зроблені ім для потіхи. Один пада, а другий його підсиляє, той собі зарина, і не глибше... Але дивно йно те, що з них крилами тут ні один не ворухить наче «хтось» ними грається так: підкидає то того, то того.

От щасливі шуліки. Чому-ж я не такий?

Чому люди не вчаться літати?

(А тоді-бо ще люди і справді не вміли літати як слід. Літ зо двадцять мабуть буде цьому).

Та я мушу літати! я зроблю собі крила... Та-ж видать, що літати таки можна! Он! літає-ж той птах! Це-ж не пух не муха легенькі.

А що справді? зробити машину, і... полетів-полетів...

Буди?...

Я у Африку мушу летіти! Там, я знаю, знайду дивовижні річі.

Там є фіги, кокоси, банани та малини...

А од лева я легко втічу... Еге! не достане! По мордяці зачеплю, а зубом не схопить... Ууух! як страшно. Мурашки по тілі пішли. То-б то щось там зломилось в машині і... впадь...

Захоплю я там малпу, наберу помаранців, кокосів та фігів і полину назад у свій край.

Над оселями-ж буду летіти, понад містом, селом...

В місті діти з домів вибігають, вони вдягнені так чепуренько, а на мене, все-ж, дивляться. Заздрісно ім.

Хіба кинути ім якусь цяцьку у низ?...

Ні! не дам цим нічого! Іх батьки є заможні, а у місті все можна за гроші купити. Небійсь кожний із них олівця то вже справжнього має, а не так, як це я: сіринком обгорілим «дикоптанника» свого маляю, бо не можу дістать дві копійки у тата на якийсь карандашик.

То-то-ж! даремне йно пальця у рот повкладали, та дивитесь пильно на мене! нічого вам не дам, паненята паскудні, бо як є у вас що, то про мене ніхто не згадає.

А там в полі худоба пасеться. Там також є, он, діти. Вони, навіть не знають, що ото за кокоські горіхи. Ото будуть тинитися, як дістають од мене кокоса, або... помаранців. Це ім раз на весь вік!.. будуть пам'ятати.

Кинув! бігають, ловлять, штовхають одне одного, біються... Ееее! я дальше лечу. Нема часу.

Он там річка блищить... чи ставок... Ану спустюся вниз! Тааак. Спускаааюсь, спускаааюсь... аж чуть до води не торкнувся!

А там знов гайда в гору!

Це так роблять, як раз, ластівки як літають над ставом. ...Вгору, вгору, пінооов! аж у хмару...

А не шуляча вдача. Бо й так я умію.

...Полечу плазуню! десь порицу, порицу в повітрі...

Аж ось ліс!

Я над лісом лечу. Миготить підо мною...

О! який я могутній тепер! Надо всім найстарший! Нікого не боюсь і ніхто мені перечить не може.

...В лісі гнізда є шулячі. Я це знаю. До них трудно дібратися з низу. А тепер?

То-то ті шулячі так і скиглять отам, підо мною. Вони бачать, що я вже над ними сильніший і гніздо ім від мене тепер не сховати. Я не з низу, а зверху осяду на него...

Але байдуже! ці дурниці тепер я не зроблю.

є мисливській такий заповіт аби нищити хижую птицю; і я тим гордував, коли в шулячі гнізда, було, забірався. А тепер ці дрібниці робить?... та-ж це встид. Ні! тепер я не зачіплю нікого. Я страшенно могутній, щоб кривду чинити кому-б то не було.

А для доказу: спустюся ось, на яке-будь гніздо і покажу, що я не шкідливий. Справді птиці ніби то й самі розуміють: ніяк не бояться мене. Дозволяють до себе торкатись... а не так як було, щітняються, іжаться, дряпаються, клонуть хотять...

Або ті старі шуліки. Як колись кидались та клонуть старались, або пазуром якоеь дряпнути. Тепер ні: тепер сідають довірливо, рядом зі мною. Зразу видно, як тямлять вони, що я

зла їм не зроблю. В инчїм разі чого-б їм отак довірятись?
Тре затвердити це: треба їм доказати, що я, хоч і дуже могутній, але саме тому і ніякого зла нікому й не роблю. От: ціпаю я їхніх дітей, ворущаю, гладжу, торкаюсь до них, але шкоди їм зовсім не чиню.

А тепер я поїду над лісом, над лісом...

О! яка в мене сила! могутність... Як ні в кого окреме...

Все дивується силі моїй. Все стоїть зачудоване мною.

І струмок лісовий, що повзе по землі, як той вузький у траві, теж здивований моїм літанням. Він спинився, навіть зі ступіння! не може текти. Зачарований він! Наче став камінним, нерухожим. Він не хоче поверити тому, що, це, справді, над ним у повітрі людина?

Бо до цього часу тільки птиця небесна у нїм відбивалась, а тепер... та ж людина! безкрила істота.

А це-ж гордий який перед ним я тепер.

Лісові галлявки. Їм теж любо на мене дивитись.

Усміхається кожна полянка, не навмисне вквічавшись так густенько квітами тими.

Для мене це так за для мого тріумфу.

О! до чого щасливим я став; і ніякого лиха не бачу.

І, навіть, щось таке, якесь лихо, не годен побачити. Та-ж йому вже до мене ніяк не доступно.

Що-ж мене так підвищало сильно? Так підняло у верх, понад решту створіння земного?

Та-ж це мій «самоліт»! Ця машина чудова, нова, диво-видна!

Цей знаряд-анарат, що несе мене легко в повітрі, відчуваючи кожний мій рух, навіть мисль і бажання...

А що справді: чи можливо таке збудувати?

(Це проза).

Чом ні? Отак простісенько: трибик такий і такий; пара крила ще: так та отак сполучити. Можна зробити літучу машину.

А тим часом-же; що то—машина? Сам мисливий для себе:

Це сполучення всякого хитрого приладу. Так все спритно, доладно; аж часом то й дивно навіть.

Я в годинникові був зауважив, що там велике коліща поверта маленького. І велике так, звільна, помало повертається, а мале, то, як фургальце те прудко, прудко.

От і я так зроблю. Перш всього оттакого зроблю самодката...

А цікава це річ: та машина!

Он іде! Пятій помер підходе. Ану хто скоріш!

Схоплюючися, і забувши про шуляків летиш як навіжений через ліс до залізничної лінії.

Зараз має пройти скорий потяг. Ось, він вже шумить не далеко.

Вже в переліску дим; ось він вилетів зразу із лісу і несеться по полю; на насип, через місток... Прудко збільшується шум, торохтіння, вихтіння, брязкіт, гуркотня. Гу-у-у-у! промайнув мимо враз, повз очий, наче вихор. Сухий лист замотався, заносився в повітрі; трохи курява стала і нема вже машини! Понеслась, понеслась скільки видно здовж смуги шляху, а там щусть і сховалась у виїнці, наче той язик у вука. Виставиться, потріпочеться, потріпочеться коло рота тай смик! і нема вже! І спокійна голова гадяча навіть виду не вдає, що вона язика виставляла.

Також само, тут... Але що-ж тут за смак? у такім розгляданню машини? ні! зоддала краще!

З під Лужанського ліску цікавне дивитись.

І залізши в рові під Лужанським ліском вже, любуючися рухом тих потягів, що проходять відкритим проемком між лісом та горбом, де проконана глибока виїмка. Перемежок в кілька веретів.

Ось він іде, тягарсько довжеленний-довженний!

Попереду паротяг.

Голова це!..

Бач які очі!..

А рот... червоніє у шнзу.

Зверху піздри... дим пускають: Лупу-лупу! лупу-лупу!

А ото зуби під низом. Як скригочуть: хрум! хрум! хрум!..

Чудовисько!

Ніжо-о-о-о-ок—ніжок!

Дриг! дриг! дриг! Блись-блись-лись-лись...

Віжить... тягнеться... цоко-цоко! цоко-цоко! цоко-цоко! цоко-цоко! Стонога... робак, гусень... Пішов, пішов, пішов! поринув, счез, пронав. Сховався... нема більше . . . . .

А то... десь... за ним... щось гналось... догоняло його... не найшло... не дігнало.

Найшло тебе тут в рові!

Тягне... лоскоче... Смика... душить!..

Душить... тручає! Тягне... тручає! Підносить... тручає.

Вабить. Кличе. Підманює.

Щасливий отой машиниста!

Вуди твої шуляки.

Піду! Піду на паротяг! Вивчусь. Збудую собі так. Зроблю самокат. Плазуни... Вітрокрил. Самоліт. Машину... машину... машину і... я!

А в вечері питається хлопя:—як поступити, та хто тут приймає?..

У слюсарі.

II.

Машинячі душі.

Бути слюсарем значить мати право до машини руками торкатись, зачіпати машину, бо її обслуговувать мушиш.

Так це чи ні, але досить того, що машина є величчя річ і сякому такому до неї зась! треба бути самому машинизованим.

Тому: навіть слюсарем бути і то вже—ідеал!

Слюсар міг би десь служити на паротязі, але тісно там, брудно та нудно.

А от море широке, безкрайне і повіє куди хочеш!

...На пароплавах звуть юнгами їх, при машині вони—масльонщики. Мають обовязок: змастювати рухливі часті машини, під час праці її та слідити за тим, щоб не грілась.

Від справности машини залежить життя корабля. Бува так, що без неї він швиденько гине.

Отут'о вже дійсно стаєш «машинячим товаришем»!

Машинячий товариш! Чи-ж не цікаво!

Таким... тоб-то товаришем машини, може бути, або має право назватись тільки юнга-масляницяк. Ніякий спеціаліст щого не доступить.

Хоч—би й хтїв, але йому не вдається.

А чому це так?

Тому що всякий великий фаховець, дійсний спеціаліста, необхідно вдає з себе начальство.

Він-же начальство і над юнгою тим. Він обом їм страхити, господар, та не рівний ніяк.

І машина для нього слуга: вона «мусить»! і масляницяк для нього те-ж саме «мусить» Рівність становища і спільність інтересів.

Машина і масляницяк це—великі друзі.

А хіба-ж ні?

А подивіться як любо вони поводяться одне з другим. З яким захопанням дивиться це малюсеньке, малюсеньке створіння людина на отого велетня машину, перед яким він як муха.

Як тремтить він за те, аби велетень цей, від недогляду якось не «нагрівся». Бо—ж «попаде»!

А машина також зацікавлена в тім, щоб цей жвавий хлопак не загавився, та не забув своєчасно підливати оливи де треба, бо-ж тоді аж ціле нещастя.

І нещастя обом: та-ж спільність інтересів.

Зараз тобі розпочнеться: перш за все, звичайно, сварка, а далі біганина, заливання водою, забризкування сикавкою. Взагалі можуть чинитися всякі насильства і бідному масляничкові добре зп'їтніе чуб. Та і самій машині від цього мало приємности.

Отому-то між ними й стає така щирая дружба.

Машина в повнім порядку. Розміряно вимахує своїми величезними ліктями та руками. Все «швидче! швидче, швидче! швидче! швидче! швидче», а приятель її все бігає: то від «ліктя» до «ліктя», то від «кулака» до «кулака», спритно умудряючись на літу влити кілька крапель оливи в відповідне місце.

Ато бігає він від одної «трущоїся часті» машині до другої і старається спритно помацати її чи не нагрілась.

І який він радий, коли торкнувшись велетенського ліктя машини відчуває «нормальне» тепло її. Значить діло—га-разд значить можна радіти. І здається він гладить велетня того по «ліктеві», або «кулакові». Так, як раз, як колись, в селі, гладив лопатко маленьке тільки в такт з рухом машини:

«Косю—косю, косю—косю, косю—косю» Яка ти в мене гарна, як ти гарно працюєш, як приємно обом нам...

Він, здається, готов обіймати отого велетня, тільки те біда, що цей, як раз не пристосований до жадних обіймів. Машина-велетень задоволено гуркоче, вимовляючи своє: «швидче—швидче» (вже такий її фах щоб як найшвидче робити свою роботу) і теж улюблено відноситься до свого прислужника-товариша. Вона його не б'є, не чіпає не обдає парою, як то часами бува, коли машина розсердиться.

А-ж вона тільки пальцем одним торкнула-б, цього малина, то з нього навіть слід ледве б залишився. Та-ж то величність та-ж то сила.

Таж це-бо не якась молотілка, зачурчурувівша машина у панському маєтку!

Кільканадцять тисяч коней в одній машині! Га?

Ану! уявіть собі табун в тисяч десять коней, що то буде за страшезна сила.

Уявіть-же собі, що вся та страшенна, гуртова (колективна), сила об'єдналася в одному, і що, відповідно силі, зросла і величність цього одного.

Величність, яку одним зором і обсягнути не можна: І цікавий «соглядатай», що прийшов-би на ню подивитись, мусить ся почувати як в лісі, у густому, дрімучому лісі; посереду столітних дубів, які скупчилися в дикім яру, утворюючи непроходимий гушавник, не земну, фантастичну пущу.

Угорі наче гилляки попереплітались між собою велитенські труби, а велитенські циліндри, з котрих найбільший буде такі в добру селянську хату, здаються фантазійними коронами дивовижних дерев. Маленькі-ж рурки, маленькі ричажки, підпорки, кольонки та пруття це є молодняк серед дубів велетнів фантазійного лісу.

Але лісом це всеньке здається тільки на стійці, та зовсім щось инче з нього робиться, коли все приходить у рух. Особливо коли це й гойдається в одкритому морі. Так що ходором ходять і верхи і «підземні коріння» дерев; бо і земля—також...

Многосотпудові кольони, що підперали фантазійні крони, задвигаються вверх і вниз. Відземки їхні підійняли акробатичну гру і стали літати понад землею. Там, де форма їх переходить в гранчасту, вони подібні до залізних шафів-скринь і от: кілька цих скринь літає в повітрі одна поперед другою. І здається вони змагаються перегнати одна другу.

Разом-же з ним гойдається, танцює все оточіння, вся земля, весь світ начеб-то.

Малюсенький юнга-масляничик, що шпирить серед цього хаосу, робить таке саме вражіння, як малесенький горобчик у великій купі хворосту, або якогось ріща. Він цілком не помітний, нікчемний-нікчемний! А тим більше смішний він, що вдає з себе безмірно заклопотаного.

То, дивись, схопив він жмут клоччя чи ганчірку і щось там протирає, то біжить з «маслянкою» та підмашує якісь дрібний механізм, то вже біжить з сикавкою і запускає струю оливи з водою в якусь недоступну шкарубину, то просто обмацує всю машину, стараючись дістать де тільки можна.

А саме любе заняття для него то це змащування головних, ходових, підшипників.

Він дуже пантрує щоб не проворонити тої хвилини коли, по нормі, потрібно підлити оливи.

От він глянув на годинника: пора!

Схоплює в руки манерку з оливою і біжить до першої летучої, або літаючої, або скакаючої шафи. Наставивши руку, він їде поки велетенський кавалок заліза підлетить до нього і в найзручніший мент заливає в нього кілька крапель оливи нахилиючись за походом вперед скільки можна, так другий, третій, четвертий і скільки схоче більше, разів, вигойдуючись, аж поки не думає, що для цього вже годі! Тоді підбігає до другої скакаючої шафи, і тут він «протяпує» тее-ж саме, так до третьої і дальше.

А от він пішов довідуватися: чи не нагрівається де небудь машина? Головним чином турбують його оті самі скакаючі залізні шафи. Ці лікті та кулаки отої машини, ці дебелі та вузловаті дуби, якими здавались вони у спокійному стані.

Всі вони, велетні, в русі. Вони креслять здоровенні кола в повітрі, то підлітаючи до нього, то відлітаючи кудись геть у просторінь. А він приник до нерухомої кольони і простягає вперед руку, старається підстергти момент, коли «літаюча шафа» підлетить до нього і в цей мент помацать її. Наче поглядити: («коссесь... коссесь...») лопеня ото, коли воно брикаючи підбіга до рук.

А здається, що колиб він як небудь посковзнувся, шпортикнувся та упав під отой тисячопудовий шматок заліза, то з нього, з цього горобчика в ріщу, не знайшлося і сліда.

Тим-то і смішним він здається, такий заклопотаний.

Та не кращий-же і механик вартовий, тільки що напуска він на себе силу важности, солідности, та зпанялого вигляду. Він все щось мудрує: то пише щось крейдою на дошці, то розгляда мірні приладдя, то колесо якоесь покрутить, або так важно, спаняло пройдеться по машині тай собі полапа оті летучі залізні шафи. Та все-ж він це робить не так сердечно, не так любовно, як отой маленький чоловік, той перший і найвірніший друг і товариш машини.

Цей живий шруб або триб у мертвім механізмі.

Він! Тільки він один, душею є усіх залізних маслаків, що всеньким двигають.

І роблять оте діло.

III.

А от вам фах другий.

Прості люди називають це «бездротовим телеграфом», а люди не-прості, особливо тепер, в часи всіляких можливостей, кажуть що це—радіо.

Беремо старий час, коли люди ще не були такі дуже розумні, що одразу дають назву річам—коротко і ясно; сказав і все тут!

Колись це радіо тільки що було народилось і переживало своє дитинство.

Радіо-телеграфична рубка на пароплаві це не инакше, як

волошебний кабінет якогось чародійника.

Коли з рубки доносяться стріли і тріскотіння, то по всьому паропластові встає якась напруженість. Всім стає наче чогось страшно.

Не знайдеться смільчака, щоб піднести пальця або руку до якогось фордуна, або штагу, а що на ванті, то не тільки ніхто не посміє забратися, але, навіть, як що і залишився на них хто з роззяв, не зауваживших піднесеного на рею телеграфічного значка, попереджаючого, що зараз буде працювати «передатчик», то він мусить стрімголов злетіти, а не просто злізти, зіскочити на палубу. Всі стараються бути найдалше від всякого могуззя і довгого залізного пруття; всі замовкли, напружено притихли і прислухаються до дивного з'явища. Ніхто не розуміє, не знає, навіть не цікавиться знати, що саме передають, але всякий відчуває, що зараз щось передають! і хтось, там далеко, в невідомому місці і по невідомому напрямку приймає оте передавання. Всіх зачаровує загадковість з'явища, абстрактність його, незрозумілість. Відчувається необсяжність простору, в якому відбувається, провадиться людська дія.

Примушена одноманітність емоцій.....

Комунізація духа.

А от коли ніч. Темна темнуча!

Радіо робить «максимум» напруженість «працює що найдовшою іскрою» (цей термін в теперішні часи є незрозумілий для радіоістів). Весь корабель як за інстинктом, нацурився переживати роботу передатчика.

Але це вже не абстрактне з'явище, ні. Публіка може вся «конкретно» любоватися дивним видовищем: корабель наче в огні; верхня частина працюючого дроту літерально горить! Сяйвом також відбивають верхи майже всіх снастів. З різних кутків чути легенький тріск і видкоєся, як проскакують, то там то там, іскорки. Хто наблизився до якого небудь фала або фордуна, зараз коло голови чи коло руки, коли він підвів близько руку, з'являється сяйво.

Дивний малюнок! Чарівне видовище!

Окрема галузь опановування людини силами природи. Чергова перемога.

Проїшли так літа шукання, спробунків та дослідів. Радіо стало звичайною річчю настільки, що вже де не повернешся то тільки й чуєш: радіо! електра! етир!, електро-радіофікація і инчі, не всякому зрозумілі, але аж надто знайомі слова.

Але ніхто так, так гарно, так поетично, так захоплююче укохано не розуміє і не любить оте радіо, як сам радіо-телеграфіст, що вічно возиться коло тої станції.

Не інженір, ні! бо інженір,—великий спеціаліста. Він є дуже розумним, для того, щоб любити якусь річ в самій її суті. Він її може любити тільки за зовнішню ретельність та експлоатаційну гідність: гарний вигляд, акуратна праця, рекордна працездатність, а більше йому нічого не мляє. Він є господар, він—начальник як самих машин та апаратів, так і орудоючого ними та вислухаючого їх телеграфісти.

Він примушує. Він вимагає як у них, так і у нього.

Ну, а цей останій що?

Це є приятель, друг і товариш всіх, отіх; кохерерів, детекторів, самоіндукцій, конденсаторів, розрядників, прийомників і всього, всього що є найбільш надзвичайним у цілій будові.

Так-же само, як і масляник при головній машині, він є частиною отої технічної комбінації машини, необхідна в ній шпуга, шруб або колішатко.

Він є душею всієї технічної будови, яка завдяки йому живе, а нема його, вона—мертва і нікому непотрібна.

І не дивно, що він мусить переживати всі муки, всі радості, всі клопоти, бажання і незадоволення усенького механізму.

Він живе машиною!

А як він живе?

Ви... звичайні люди... ви і догадуватися не можете про те, як він там живе?

Ви думаете, що це маленька людина, сидить собі в тісенькій (ого тісенькій? так-так...) тісенькій будці тай поцокує отими витрибеньками.

Тай все? І більше нічого?

А чи ви знаєте що він живе зовсім не в будці, а у цілому світі, в такому просторі, який ви для звичайної вашої потреби, або для звичайної людської потреби, навіть уявити не годні.

Він живе в величезному тисячмильному просторі.

Знаєте що він почуває, або як він розважає? Ні? От я вам скажу.

От слідкуйте!

Ось:

Годинник показує девять, широта наша, а час зимовий.

В цю пору (це, звичайно на північній півкулі)—зовсім ніч.

Як ті тхори, як ті зайці, як ті сови або кажани, починають ворухнутися радіо-телеграфісти. Це пічне створіння. В день воно спить.

Ото чути:

Тюююю, тюююю...

Тк! Тк! тююю тююю тк! тк!

Цюм! шііі, цюм шіі, цюм! шіі... Шіііііі.....

Деее-деее... кхк! кхк! деее-деее... деее-деее... кхк! кхк! деее-деее...

Xxxxx, x! x! xxxxx x! x! xxxxx, x! x!.....

Переставля кілька штифтиків; переводє плазуні на инчі контакти, а вказівки на инчі числа і вже чує...

...Але тут я мушу передавати «своїми словами» те, що він чує, бо для нього тут вже не «пусті звуки», а живі слова.

Оче хтось кіпча розмову:

...«Так—до завтра, а завтра о нятій»?...

«Вьюююйййююююйййрррййй.... х!р!ш! хрш! хрш! (хер-ша! «Хороше») тьюююю тю тю тьюююю тьюю.

...А ви мене не перебивайте! раніше... ук! ук! хррр.....

...У нас гроза! ми не можем работать! Ви даром і не безпокойте...

Двадцать два, сімсот вісімдесят девять, сімсот тридцять три, сто дев'яносто один, триста дванадцять, чотиріста... (шифр).

...Тю тююю, тю! тююю, тю! тююю БЧК, БЧК, БЧК, а де ви? і скажіть скільки у вас баллів та як барометер?....

...Тсе Португалъ іс но антвортед бефор тері дэ....

...Увеличте енергію...

...Йор стиммор: вар, ор ман?...

«Мішають! не чути! повторіть... хррр, хрр, кх, кхх... ада передатчик, ви підрегулюйте! черга моя! Я ук... ук... не... звонко... ук... хрр... иктр!.. ррр! ши...»

На годинникові девять і дваїцять хвилини.

радіо-фіст міркує:

Кали-б це було на схід, то я вже-б давно «розде-лався» а сюди... Щож: зараз там смеркає. Прийдецьє ще з пів години зачекати.

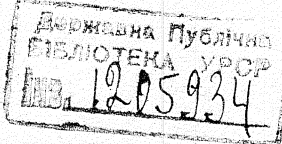
— А от що я буду зо цими робити? телеграма таки досить довга, швидко не передає, та ще як обставини дозволить.

— Але коли я дїждує, що західні станції зможуть мене чути, то на сході вже розпочне світати; то ці мене не прий-муть. От злидня! прийдецьє таки подвійну працю понести.

О!

Ви чуєте, як у «цій тісній копури» розважають? Поки, каже, дїждешся смеркання заходу, то на сході вже буде світати, і це вже його турбує.

Розумієте-ж ви, де він міститься?

Він міститься між сходом і заходом, а зовсім не в тісній каютці.

Він, радіотелеграфіста, відчуває величезну просторінь всесвіття, а в собі уявляє його у тісному закуточку! Га? На що ви так?

Краще-б ви зробили ось як:

Заплющіть, очі і уявіть собі, що ви спите, або живете швидко швидко, як автомобіляче колесо: круть, круть, круть і ви вже віджили кільканадцять днів від того моменту, про який ми зараз тільки що чули.

А за цей час пароплав мусить зробити кільканадцять тисяч миль.

Він вже вийшов із європейського оточіння, а для радіофіста із великого хаосу всіляких телеграфічних згуків. Він йде окіяном, де небагато блукає дужепрацюючих станцій, а постійні—не кожну чути.

Він, корабель, йде приблизно Індійським окіяном.

Сидиш годину над апаратами, сидиш і другу не чути. Крутиш всілякі ручки та держальця; переводиш плазуни та стрілки; додаш, відбереш самоіндукції: пристосовуєшся до довгої, до короткої, до самої шнайдовшої хвилі.—Нічогосьенько,

Береш на чуткість. Доводиш апарата до найвищої чутливости, до того наприділиш, підгвинтиш, підрегулюєш того детектора, що здається сам бог, коли-б він дихав десь там, в небі, та й тоб почув-би, а тут ні згука.

Що за злидня! І вчора так; і позавчора так...

Невже-ж щось так прикро зіпсувалось, що і сліда ніякого нема?

На місці то воно нібе все справно, а хто його визнає? Річ напів абстрактна, в чому упевнитися трудно. Приладдя не робить очевидної механічної праці, а так, наче воно щось думає, уявляє само для себе, а чужу думку як то визнає І от тобі де мука.

В Японії (та здається і в Америці) є така кара для злочинців, кара тишою. Злочинця садовлять в кімнату оббиту повстю або ватою і настільки глуху, що люди а навіть резонансу власного голосу не може чути, бо той голос не відбивається від м'яких та пухких стін, а губиться в них наче в якісь безодні.

Ніякі инчі, якісь-би небудь зовнішні згуки туди не долітають.

Людина спершу сміється. Еге, мовляв, дуже ви мене цим дошкулите! Потім почина наче-б скучати, далі вже ма-

рудиться, нудить, починає сильно мучитися!... (кажуть, що довго не може витримати такої кари).

Дуже до цього подібне почуття переносить радіотелеграфіста коли його апарати, на протязі кількох днів, не вловляють ані згука!

Він переживає нестерпимі муки.

Бо він не може дати собі ясне справоздання: чи то справді ніхто ніде не працює чи може у нього апарати як залягли і не відчувають. Все може бути!

Але ось!.. щось майнуло...

При якомусь нечаянному сполученню контактів получився якийсь згук.

Ну-мо назад! Ану—шукати!

Так,... так,... так,... так... о!... от!—от!—от!—от!...

Пишіть!...

Направ!

Зараз підстроюсь.....

І скільки-то радості! скільки то втіхи! Навіть у тому випадку коли хтось, щось передає зовсім незрозуміло.

Глухий, якому від моців Серафима Саровського, або Ваньки Крошадтського повернулось чуття, не повинен-би більше радіти як телеграфіста отой.

А коли до нього почнуть долітати якісь зрозумілі згуки. Коли він по них довідається, що за богосот миль однього, також само, пустим, одкритим окіяном, двигается такий самий пароплав, з яким навіть є можливість сполучитися, то тій радості тій втісі здається і кінця не буде.

Пароплав заплива аж «по той бік світу». Знов збільшуються радіо-згуки. Відкликаються станції аж з далечезної півночі. І, в той час, коли у тебе кругом густа, непроглядна нічна п'ятьма, товариш твій з того-ж самого меридіану запевня що у него день і він не може тебе ясно розбірати.

Годинники у обох показують один і той-же час, а сонце світить по иначому.

А от: з другого боку співбесідник заявля що у нього залякли руки, він змерз, і у них вже пару днів триває сильна буря з морозом; в той час навкругі духота, спека. Всі певні в тім, що зараз на дворі як раз середина літа!... Чого ж той мерзне?

І от: їхній „радіоактивності“ на цьому „тісному просторі“ не уміститься. Лайдно ніяк не можливо.

А ви думаєте, що радіо-то це щось маленьке!

Так не треба!

Від редакції. Радо містимо цеє—чи не перше в українській мові оповідання—опис процесу певної фахової праці, зроблене самим безпосереднім учасником того процесу. Автор є робітник заводу „Електросила № 1“ Загальної Електричної Компанії. На цім місці звертаємося з закликом подавати нам подібні, описи процесу роботи товаришів робітників инчих фахів. Уважаємо цей *художній репортаж* початком пролетарської української прози, її першою літературною формою.